

пу, ритму, інтонації, логічних наголосів, стисло висловлені у ремарках, могли б уточнити авторський задум і полегшити роботу акторам. Але ця проблема зумовлена об'єктивними причинами (браком спеціальної літератури і незначною кількістю українських радіоп'єс в ефірі). А це, у свою чергу, пояснюється тривалим відставанням України від інших розвинених радіомовних країн у галузі оригінального акустичного мистецтва.

Отже, лінгвістичний аналіз матеріалів Першого всеукраїнського курсу радіоп'єс доводить, що українські драматурги – учасники курсу, на жаль, не сповна розуміють специфіку оригінального радіомистецтва. Подібний стан речей можна виправити, отримавши кваліфікованих редакторів, обізнаних з мовними особливостями радіодрами, а також видаючи відповідну науково-методичну літературу, популяризуючи знання, необхідні для створення радіоп'єс.

1. Филд, С. Как писать для радио и телевидения : пер. с англ. – М. : НМО ГКРТ, 1962. – 152 с.
2. Барноу, Э. Как писать для радио : пер. с англ. – М. : НМО ГКРТ, 1960. – 38 с.
3. Зверев, В. Звук и смысл // Радиомистецтво: Теория и практика. – М. : Искусство, 1983. – Вып. 2. – С. 75–93.
4. Марченко, Т. А. Радиотеатр: страницы истории и некоторые проблемы / Т. А. Марченко. – М. : Искусство, 1970. – 221 с.
5. Лессинг, Г. Лаокоон, или о границах живописи и поэзии : пер. с нем. – М. : Мысль, 1957. – 507 с.
6. Хоменко, И. Оригинална радіодрама : навч. посіб. / за ред. В. Я. МIRONCHENKA ; КНУ ім. Тараса Шевченка. – К., 2002. – 320 с.
7. Оболер, А. Ночной полет. Радиопьеса // Падение города : сб. амер. радиопьес. – М. : Искусство., 1974. – С. 160–170.
8. Рейтова, Л. К вопросу о специфике радиодрамы // Режиссура радиопостановок. – М. : НМО ГКРТ, 1970. – С. 1–11.
9. Современный русский язык. – Ч. 2. Синтаксис : учеб. для вуз. / под ред. Д. Э. Розенталя ; авт.: В. П. Вомперский и др. – 3 изд., испр. – М. : Высшая школа, 1979. – 256 с.
10. Хермлин, С. Скарданелли. Радиопьеса // Концерт для четырех голосов: Радиопьесы. – М. : Искусство, 1972. – С. 26–47.
11. МIRONCHENKO, В. Я. Основы информацийного радіомовлення : підручник / В. Я. МIRONCHENKO. – К. : ІЗМН, 1996. – 440 с.
12. Уэллс, О. Война миров. Радиопостановка // Уэллс об Уэллсе : пер. с англ. – М. : Радуга, 1990. – С. 268–283.
13. Чернова, И. М. Радиопьеса в бесполковном мире. Предисловие // Ночной разговор с палачом. Радиопьесы Австрии, ФРГ, Швейцарии. – М. : Искусство, 1991. – С. 5–15.

Світлана Фіялка,

асп.

УДК 378.167.1:655.254.22

Метатекстові одиниці в навчальних виданнях культурознавчого напряму

У статті виокремлено найуживаніші в навчальних виданнях культурознавчого напряму метатекстові одиниці. Наведено їхню класифікацію залежно від комунікативної мети авторів.

Ключові слова: комунікативна мета, метатекстові одиниці, діалогізація тексту.

The most common metatext units that are used in textbooks of culture-knowledge disciplines are emphasized. The classification of such units according to author's communicative purposes is offered.

Keywords: communicative purpose, metatext units, interlocutory text.

В статті виділено найбільш розпространені в учебних изданиях культурознавчого напрямку метатекстові одиниці. Приведено їх класифікацію в залежності від комунікативних цілей авторів.

Ключевые слова: коммуникативная цель, метатекстовые единицы, диалогизация текста.

Глобальна комунікативна мета автора навчального видання полягає в передаванні знань. Тому характерною рисою функціонального стилю навчального тексту є особливий дидактичний спосіб викладу матеріалу.

Для того щоб допомогтися якомусь повнішому розумінню студентом навчального тексту, автор має організувати своє повідомлення так, щоб воно адекватно декодувалося реципієнтом. Сприйняття полегшуватиметься, якщо думку логічно, структурно та графічно подати в такий спосіб, щоб надходження інформації до адресата було оптимально організоване й останній отримував її як функціонально й формально завершену. Доступність і сила переконливості навчальних текстів залежать від несуперечливості фактів, що повідомляються, аргументованості авторських висновків, коректності залученої ззовні інформаційної бази та, безумовно, від логіки й послідовності викладу.

У навчальному тексті поєднуються дві принципово відмінні знакові системи, які співіснують і взаємодіють в одному семантичному просторі. Одна з них охоплює змістові слова (content words), друга – виразальні (form words) [1, 44]. Перша система містить інформацію з конкретної галузі знань (фрагменти наукового знання) і становить

© Фіялка С., 2008

основний текст, друга – організовує матеріал та є допоміжним текстом, або метатекстом (за термінологією А. Вежбицької [2, 402–421]).

Метатекстові одиниці, щоправда в наукових текстах, докладно досліджує Н. Ф. Непийвода. Вони є засобом оптимізації комунікативного процесу, завдяки їм автор регулює сприймання інформації реципієнтом. Їхнє призначення в тексті подібне до тієї ролі, яку відіграють у реченні сполучники. Одна з найважливіших текстотвірних функцій метатекстових одиниць – сигналізувати про ключові слова, допомагати читачеві помітити їх. Скажімо, після вставного слова "отже" читач очікує побачити висновок, вислів "як уже зазначалося" актуалізує в його свідомості попередню інформацію тощо [3, 102–105].

Об'єктом цього дослідження є навчальна література з культурознавчих дисциплін для вищої школи, а предметом – метатекстові одиниці, які в ній функціонують. Мета статті – виокремити в подібних виданнях найуживаніші метатекстові одиниці та класифікувати їх залежно від комунікативної мети авторів.

У навчальних виданнях із культурознавчих дисциплін поєднуються всі відомі типи викладу. Кожен із них має свою специфіку, і необхідно, щоб він відповідав характерові матеріалу. Наприклад, повідомлення про історичні події, автор має вдатися до розповіді, характеризуючи пам'ятку архітектури, – до опису, викладаючи власні міркування щодо перспектив людства, – до роздуму. Зауважимо, що кожен тип викладу дуже рідко наявний у "чистому вигляді". Можна говорити лише про домінування певного з них. При цьому виклад має бути конкретним, потрібно допомогтися уніфікації у використанні термінів та однозначності в складанні формулювань і висновків.

На підставі аналізу навчальної літератури можна стверджувати, що для навчального тексту характерним є розміщення основної думки на початку абзацу, потім автори переходять до пояснень, підкріплюючи їх прикладами. На тлі поширених синтаксичних конструкцій короткі прості речення стають виділеними й фокусують увагу адресата на важливих поняттях, фактах чи доказах. Для логічного подання інформації чи підбиття підсумків зміст часто схематично оформлюють у вигляді окремих пунктів, що, у свою чергу, полегшує студентові процес оброблення отриманої інформації.

Розміщені поряд частини інформації автори поєднують такими метатекстовими одиницями: до речі, крім того, більше того, разом з тим. Пов'язати матеріал, розташований у різних місцях книги, можна за допомогою метатекстових одиниць: як було з'ясовано вище, як уже зазначалося, в попередніх темах ми розглянули, як уже говорили-

ся, як ми вже говорили тощо. Щоб уникнути помилок, такі посилення потрібно ретельно перевіряти. Автор, скажімо, міг вилучити певну інформацію, а метатекстову одиницю, пов'язану з нею, – залишити.

На джерело повідомлення вказують метатекстові одиниці: на думку..., за свідченнями..., за версією..., як зазначає..., за словами..., за оцінками..., як зауважує..., як писав... і т. д.

Для розчленування інформації, вказівки на логічну послідовність уживаються такі метатекстові одиниці: по-перше, по-друге, щонайперше, насамперед, передусім, спершу, нарешті, насамкінець, на закінчення тощо.

Щоб висловити оцінку, упевненість або сумнів, автори навчальних видань найчастіше послугуються вставними словами: без сумніву, очевидно, мабуть, напевно та ін.

Для того щоб зіставити чи протиставити частини інформації, використовуються метатекстові одиниці: проте, однак, з одного боку, з іншого боку, навпаки і под.

З метою пояснення, уточнення певної навчальної інформації застосовуються, наприклад, такі метатекстові одиниці: точніше кажучи, іншими словами, інакше кажучи, річ ось у чому, це означає.

Щоб привернути увагу читача до найбільш значущих і цікавих частин тексту, наголосити на чомусь, автори також послугуються метатекстовими одиницями, зокрема: слід наголосити, слід звернути увагу на..., що цікаво, важливо також, слід пам'ятати, лише, тільки.

Зрозуміти й засвоїти навчальний матеріал у повному обсязі допомагають приклади. На їхню наявність вказують такі метатекстові одиниці: наприклад, скажімо, як-от тощо.

Для поліпшення сприйняття тексту читачем інформацію доцільно повторювати у вигляді висновків, резюме. Щоб узагальнити інформацію, зробити висновок, автори користуються такими метатекстовими одиницями: отже, загалом, у цілому, можна зробити висновок, узагальнюючи сказане, таким чином, підсумовуючи, зазначимо.

Позитивною тенденцією у створенні навчальної літератури (і не лише культурознавчого напрямку) може стати діалогізація тексту, завдяки якій студент перетворюється на активного учасника комунікації. Діалогічності можна досягти, уживаючи, наприклад, такі метатекстові одиниці: як бачимо, як відомо, згадаймо, погодьмося, можна помітити, порівняймо, уявімо, розгляньмо.

Отже, в навчальних виданнях із культурознавчих дисциплін використовуються певні дискурсивні прийоми та засоби структуризації. Автори вводять терміни й поняття, подають факти, підбива-

ють підсумки тощо. Більшість цих операцій експліцитно позначається за допомогою різноманітних метатекстових одиниць, які не є носіями основної інформації, проте виконують свою важливу функцію – організовують матеріал. Зауважимо, що значущість метатекстових одиниць у реалізації комунікативної мети автора неоднакова, як і частотність появи тих чи тих одиниць у тексті. До того ж їхня кількість, скажімо в навчальних виданнях із культурології – дисципліни філософського циклу, значно більша, ніж у виданнях з історії культури, в яких висвітлюється передусім послідовність культурних фактів. У всякому разі головне, щоб нова інформація надходила поступово, послідовно, перебувала у зв'язку з попередньою, що значною мірою забезпечується наявністю метатекстових одиниць.

Принагідно зауважимо, що, крім метатекстових одиниць, до засобів організації навчального тексту належать такі способи його структурування, як рубрикація, нумерація, абзацне членування, поділ на параграфи. Також для нього характерна метатекстова структура, що організує в одне комунікативне ціле основний текст і допоміжні повідомлення – посилання, виноски, анотації, додатки. Метатекстова структура навчальної книги для вищої школи потребує окремого ґрунтовного дослідження.

Насамкінець наголосимо, що метатекстові одиниці мають гармонійно поєднуватися з основною інформацією. Надмірне або недостатнє їх використання ускладнює роботу читача. Як зазначає К. Жителева, "кожна лексична одиниця, мовний зворот, обрана синтаксична структура мають бути комунікативно й методично виправданими, нести своє смислове навантаження..." [4, 98].

1. *Проблеми текстуальної лінгвістики* / под ред. В. А. Бухбіндера. – К. : Изд-во КГУ "Вища школа", 1983. – 176 с.
2. *Вежица, А. Метатекст в тексте* // Новое в зарубежной лингвистике – М. : Прогресс, 1978. – Вып. 8. – С. 402–421.
3. *Непийвода, Н. Ф. Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект)* / Н. Ф. Непийвода. – К. : ТОВ "Міжнародна фінансова агенція", 1997. – 303 с.
4. *Жителева, Е. А. Аргументативный дискурс в учебной ситуации* [Електронний ресурс]. На матеріалі англійського мови : дис. ... к. філол. н. : 10. 02. 04. – М. : РГБ, 2005. – 174 с.

Анастасія Мамалига,

д. філол. н.

УДК 81'42(092) (Олександра Сербенська)

"Алмази творчості блискучі" *

Присвячується визначному ювілеєві – 80-літтю від дня народження та 50-літтю педагогічній та науковій діяльності – доктора філологічних наук, академіка Академії наук вищої школи України, заслуженого професора Львівського національного університету імені Івана Франка Олександри Антонівни Сербенської.

The article is dedicated to prominent anniversary – 80 years from the day of the birth and 50 years of pedagogic work of Doctor of Philology, member of the Academy of Sciences, honoured professor of the Lviv National University of Ivan Franko – Serbenska Oleksandra.

Посвящается славному юбилею – 80-летию со дня рождения и 50-летию педагогической и научной деятельности – доктора филологических наук, академика Академии Наук высшей школы Украины, заслуженного профессора Львовского национального университета имени Ивана Франка Александры Антоновны Сербенской.

Ім'я професорки, академіка Олександри Антонівни Сербенської давно вже стало уособленням визнаного автора (співавтора, редактора) актуальних, вагомих праць із культури мовлення, медіалінгвістики, екології мови. У навчальному фільмі про О. Сербенську доцент М. Білоус влучно характеризує: "Всі її праці злободенні, тільки одні назви – "Антисуржик", "Екологія українського слова", "Культура усного мовлення" – вказують на те, що в центрі наукових зацікавлень Олександри Антонівни передусім найболючіші, найгостріші питання нашого мовного буття" [1].

Для викладачів і студентів українських вишів поява кожної її нової книжки – завжди подія. І це насамперед тому, що характеристики актуальності й новизни її праць завжди є виразно поєднаніми. Олександра Антонівна створила сучасний, дуже потрібний посібник-практикум "Культура усного мовлення", усвідомлюючи, що вивчення специфіки радіо- й телемовлення, порівняно з газетно-публіцистичним стилем, ще потребує значних зусиль і не має відповідного навчально-методичного забезпечення. Вона не вдовольняється класичними зразками посібників мовознавчого спрямування, а вибудовує свій практикум із урахуванням різних підходів – мовностилістичного, психолінгвістичного, соціолінгвістичного,

* Франко І. Лісова ідилія: Поема // Франко І. Зібрання творів : у 50 т. – К. : Наукова думка, 1976–1986. – Т. 3 : поезії. – К., 1976. – С. 107–135.

